

BİNBİR YÜZÜYLE EROS

İnsan Cinselliğinin Psikanalitik Keşfi

Joyce McDougall (1920-2011) psikanalisttir, Paris Psikanaliz Enstitüsü ve Cemiyeti'ne bağlı eğitmen ve denetimci olarak çalışmış, Avrupa, ABD ve Güney Amerika'da sıklıkla seminerler vermiştir.

Eserleri: *Plea for a Measure of Abnormality* (1978); *Theaters of the Mind: Illusion and Truth On the Psychoanalytical Stage* (1982; *Zihnin Tiyatroları: Psikanalitik Sahnede Yanılsama ve Hakikat*, Sfenks Kitap, 2024); *Theatres of the Body: A Psychoanalytic Approach to Psychosomatic Illness* (1989; *Bedenin Tiyatroları: Psikosomatik Hastalıklara Psikanalitik Yaklaşım*, Sfenks Kitap, 2024).

Aylin Deniz Ülkümen Robert Kolej'den mezun olduktan sonra lisans eğitimini ODTÜ Psikoloji Bölümü'nde tamamlamış, ardından Boğaziçi Üniversitesi'nde Klinik Psikoloji ve Sabancı Üniversitesi'nde Kültürel Çalışmalar alanlarında yüksek lisans yapmıştır. İstanbul Psikanaliz Derneği'nde psikanaliz formasyonundadır.

JOYCE MCDOUGALL

Binbir Yüzüyle Eros

İnsan Cinselliğinin Psikanalitik Keşfi

Çeviren
Aylin Deniz Ülkümen

YAPI KREDİ YAYINLARI

*İnsan cinselliğinin gizleriyle ilgilenen
saygın yazar ve araştırmacı Robert Stoller'ın anısına,
insanı düşünmeye sevk eden düşüncelerine ve
uzun yıllara yayılan değerli dostluğuna hep minnetle.*

İçindekiler

Türkçe Basıma Önsöz
TALAT PARMAN • 9

Önsöz
Çözüm Arayan Cinsellik: Ebedi Bir Arayış mı? • 17

1. Kısım Kadınsılık ve Cinsellik

1. Bölüm
Kadın Cinselliğinin Eşcinsel Bileşenleri • 35

2. Bölüm
Kadın Analist ile Kadın Analizan • 50

3. Bölüm
Kadın Cinsellikleri: Temalar ve Çeşitlilikler • 65

2. Kısım Cinsellik ve Yaratıcılık

4. Bölüm
Cinsellik ve Yaratıcı Süreç • 89

5. Bölüm
Yaratıcılık ve Biseksüel Özdeşleşmeler • 106

6. Bölüm
Travma ve Yaratıcılık • 130

3. Kısım

Cinsellik ve Beden

7. Bölüm

Arkaik Cinsellikler ve Psikosoma • 155

8. Bölüm

Koku Benlik ve Deri Benlik • 172

9. Bölüm

Bedenin Sessizliğinden Ruhsallığın Sözcüklerine • 193

4. Kısım

Arzunun Aykırılıkları

10. Bölüm

Yeni Cinsel Çözümler • 211

11. Bölüm

Yeni Cinsellikler ve Bağımlı Cinsellikler • 223

12. Bölüm

Cinsel Aykırılık ve Ruhsal Sağkalım • 242

5. Kısım

Psikanaliz Divana Uzandığında

13. Bölüm

Psikanalitik Tutumdaki Aykırılıklar • 259

14. Bölüm

Psikanaliz Hiziplerini Aşan Yeni Bir Paradigma Arayışı • 277

Dizin • 291

Kaynakça • 296

Türkçe Basıma Önsöz

Joyce McDougall, 24 Ağustos 2011’de Londra’da öldüğünde 91 yaşındaydı. Uzun yaşamı boyunca psikanaliz tarihinin birçok önemli adıyla tanışma ve çalışma olanağı bulmuş, özellikle psikoz, cinsel kimlik ve eğilimler, psikosomatik ve bağımlılık alanlarında ki uğraşlarıyla psikanalize hem uygulama hem de kuram açısından çok önemli katkılar sağlamıştır. Üyesi olduğu Paris Psikanaliz Kurumu’nun, (SPP) onun ölümünden bir yıl sonra düzenlediği “Joyce McDougall’a Saygı” başlıklı etkinliğinde konuşan, derneğin o dönemki başkanı Bernard Chervet, onu uluslararası psikanaliz sahnesinin “gerçek bir şahsiyeti” olarak tanımlar. Chervet bazılarının Joyce McDougall’ı “Işıklar Kraliçesi”ne benzettiğini (çünkü içinde “ışıl ışıl bir Joyce” vardır), bazılarının ise sürekli koyu renk ve uzun elbiseler giymesine de gönderme yaparak bu siyahlar içindeki kadını Mozart’ın *Sihirli Flüt* operasındaki “Gece Kraliçesi” olarak adlandırdığını (çünkü ötekinin bilinçdışı arzularını baştan çıkarma yetisine sahiptir yani “kışkırtıcı bir Joyce”tur) belirtir. Bernard Chervet konuşmasında bir “ilham perisi” olarak gördüğü Joyce McDougall’ın geliştirdiği ruhsallık kuramında yaşam veren bir güç olarak tanımladığı Eros’a verdiği ayrıcalıklı yere dikkat çekmiş ve onun için analitik uğraşın asıl amacının bu yaşam gücünü özgürleştirmek olduğunu da özellikle vurgulamıştır.¹

Joyce McDougall psikanalitik kliniğin analizan kadar analistin de mahremiyetini içerdığını, aktarım kadar karşı aktarımdan da söz edilmesi gerektiğini savunan ve bunun ilk örneklerini veren psikanalistlerdendir. Sander Kirsch onun kendisini izleyen psikanalistler kuşağına “metapsikolojik soyutlamalarda boğulmadan daha kişisel, daha coşkusal, daha bedensel bir psikanalitik uğraş içinde

1 Bernard Chervet, Joyce McDougall, “La Reine de la Lumière et la Dame en Noir”, *Joyce McDougall*, SPP Collection Hommages, Paris, 2013, içinde s. 8.

olmaya hakları olduğunu”² göstermiş olduğunu söyler. Psikanalizin Anglosakson ve Latin-Fransız köklerinden beslenmiş, kuramını Winnicott ve Lacan arasında bir çizgide geliştirmiş ancak hem klinik çalışmasında hem konuşma ve yazılarında her zaman Alain Amselek’in “açık yorumun virtüözü”³ nitelemesini hak edecek bir netlikte olmaya önem vermiştir. Öte yandan analistin bir cinsiyeti olduğunun unutulmaması gerektiğini vurgulamış ve yalnızca bir analist olarak değil bir kadın olarak da kadınsılık konusunu tüm boyutlarıyla ele almıştır.

Peki nedir Joyce McDougall’ın öyküsü? Hilary Joyce Carrington, 26 Nisan 1920’de Yeni Zelanda’ya göç eden İskoçların kurduğu Dunedin kentinde İskoç kökenli bir baba ve İngiliz bir annenin çocuğu olarak doğar. Babası Birinci Dünya Savaşı’na katılmak için gittiği Avrupa’da tanıştığı annesini gelin olarak adaya getirir. Avrupa kökenli anne, ailenin baskın karakteri olan babaanne tarafından hiç de hoş karşılanmaz. Dahası annesi sürekli olarak İskoçların şivesini hiç anlamadığından yakını. Joyce’un çocukluğu böylesi bir gergin aile ortamında geçer. Annesi ve büyükannesi arasındaki gerginliğin çok küçük yaşta farkında olan Joyce, insanlar arası ilişkilerdeki zorluklarla ve kendi alerjik hastalığı nedeniyle ruh-beden ilişkisiyle çok küçük yaşlardan başlayarak ilgilenmiştir. Büyükanne ve büyükbaba (Joyce onları Mater ve Pater olarak adlandırır) inek yetiştirdikleri bir çiftlikte yaşarlar. Küçük kız tatillerini büyükanne ve büyükbabanın bu çiftliğinde geçirmektedir ve her seferinde tüm bedeni alerji kökenli sivilcelerle kaplanmaktadır. Annesi bir gün ona “Bu sivilcelerden bıktık artık, çiftlikte bir damla bile inek sütü içmeyeceksin” dediğinde daha beş yaşında olan Joyce ilk psikanalitik yorumunu yapar: “Bu sivilcelerin nedeni süt değil ki, Mater!” Küçük Joyce bu alerjiyle herkese babaannesinin yani Mater’in nasıl da dayanılmaz bir kadın olduğunu bedeniyle göstermiştir. Bu çiftlik yaşamından hoş anılar da kalır ona. Büyükbaba Pater tiyatro ve resimle ilgilenen, şarkılar besteleyen sanatçı ruhlu bir insandır. Onun resme ve tiyatroya daha küçük yaştan ilgi duy-

2 Sander Kirsch, “Introduction”, *Les théâtres de Joyce McDougall*, Erès, Toulouse, 2013, içinde s. 13.

3 Alain Amselek, “Joyce McDougall entre Winnicott et Lacan”, *Les théâtres de Joyce McDougall*, Erès, Toulouse, 2013, içinde, s. 133.

masını sağlar. Joyce'un sanata ve yaratıcılığa olan ilgisi tüm yaşamı boyunca sürer ve özellikle sahneye koyma, oyunculuk ve tiyatro onun klinik uğraşında da en önemli eğretilmelerinden birini oluşturur. Yaşamöykücülerinden Ruth Menahem şöyle yazar: "Joyce McDougall'ın tüm yapıtı, tüm yaşamı çocukluğunun öyküsünde yazılıdır: Çatışmaları anlamak arzusu, bulunan tüm çözümler birer yaratıdır; düşüncesi ve özellikle tiyatro eğretilmesi onun için ruhsallığın ince oyunlarını ortaya koymak için her zaman çok önemli olmuştur."⁴

Evet, tiyatro onun yaşamında her zaman var olacaktır. Dylan Thomas'ın *Night Must Fall* oyununu oynarken, "yaşamımın erkeği" dediği kişiyle, ilk eşi ve iki çocuğunun babası olacak Jimmy McDougall ile karşılaşır. Yazgının garip bir cilvesiyle bu öykü büyükanne ve büyükbabanın karşılaşmasını da anımsatmaktadır. Bir köy okulunda öğretmen olan büyükbaba her yıl öğrencileriyle bir müsamere düzenlemekte ve gösterinin tümünü kendisi tasarlamaktadır. Gösterinin niteliğine hayran olan büyükanne "İşte bu adam benim kocam olacak," der ve öyle de olur. Ancak Joyce nine-dede kuşağının öyküsünü aynen yinelediğini düşünmez. Zaten daha sonra Freud'un ünlü yineleme zorlantısı kavramına gönderme yaparak "yinelemenin yalnızca ölüm tarafında olmadığını bazen yaşam tarafında da olabileceğini"⁵ belirtecektir.

Joyce McDougall'ın 1949'da Londra'ya geldiğinde amacı psikanalist olmaktır. Doğduğu Dunedin kentindeki Otago Üniversitesi'ndeki psikoloji eğitimi sırasında Freud'un *Günlük Yaşamın Psikopatolojisi* dahil eline geçen tüm psikanaliz kitaplarını okur. İngiltere'ye varır varmaz Anna Freud ve Donald Winnicott ile iletişime geçer ve psikanaliz formasyonuna başlamak istediğini belirtir. Winnicott onu seminerine davet eder. Bu onun psikanalitik yaklaşımını derinden etkileyecek bir karşılaşma olur. Anna Freud'u ziyaret ettiğinde ise çocuklarla çalışmak istediğini söyler. "Çocuklarla deneyiminiz var mı?" sorusuna "Evet iki çocuğum var" diye yanıt verir ve Hampstead Kliniği'ne öğrenci olarak kabul edilir.

4 Ruthe Menahem, *Joyce McDougall*, PUF, Paris, 1997, s. 8.

5 R. Menahem, agy. s. 8.

O dönem Britanya Psikanaliz Kurumu'nda Anna Freud ve Melanie Klein arasında yoğun bir çatışma yaşanmaktadır. Joyce McDougall çatışmalardan nefret ettiği için her iki gruba da dahil olmayan ve Orta Grup (Middle Group) üyesi John Patt ile bir analize başlar. Ayrıca Maudslay Hastanesi'nde psikolog olarak çalışmaya başlamış, psikanaliz formasyonuna adım atmış ve iki çocuğunu okula yazdırmıştır. Ancak eşi Jimmy aynı derecede şanslı olmamış ve düzenli bir iş bulamamıştır. Ona Paris'ten, Unesco'dan gelen bir iş önerisi bir anda ailenin yaşamını değiştirir. Joyce McDougall eşini izleyerek 1953'te Paris'e yerleşir. Anna Freud'un ona verdiği bir tavsiye mektubu ile Paris Psikanaliz Kurumu'nun kurucularından Marie Bonaparte'in karşısına çıkar. Psikanaliz formasyonuna kabul edilir ve Marc Schlumberger ile yeni bir analize başlar. Bu arada Maurice Bouvet'nin seminerlerini izlemekte ve onunla bir süpervizyon da yapmaktadır. İkinci süpervizyonunu Maurice Benassy ile yapacak ve René Diatkine'in ergen psikoterapileri süpervizyon gruplarını da izleyecektir. Paris'te psikanalitik uygulamanın en yetkin biçimde gerçekleştirildiği iki kurumunda, Institut Edouard Claparède ve Centre Claude Bernard'da çocuklarla çalışmaya başlar. Bu arada psikanaliz formasyonuna başladığı ilk kurumla, Britanya Psikanaliz Kurumu'yla bağlantılarını da sürdürür. İngiliz psikanalizinin Fransa'da tanınması için çaba gösterir ve Hanna Segal, John Klauber ve Donald Winnicott'ın konferanslar vermek üzere Paris'e gelmelerini sağlar.

Joyce McDougall'ın Paris'e göç ettiği yıllar Paris Psikanaliz Kurumu'nun da iç çalkantılar içinde olduğu bir dönemdir. Psikanalistler arası çatışmalar onu bir kez daha yakalar. Psikanaliz Enstitüsü kurulması çevresinde ortaya çıkan tartışma sonucu kurumun o dönem başkanı olan Jacques Lacan ve arkadaşları istifa edip yeni bir psikanaliz derneği kurarlar. Dernekdeki tüm üye ve adayları bir seçim yapmak, ya eski kurumda kalan Sacha Nacht'ın ya da yeni bir dernek kuran Jacques Lacan'ın tarafını tutmak zorunda bırakırlar. Joyce McDougall seçimini analistinin analisti olan Nacht yönünde yapar. Ancak Joyce McDougall'ın her zaman mezhepçilikten ve dogmacılıktan uzak durduğunu vurgulamak gerekir. Britanya Psikanaliz Kurumu'nun çalkantılı yıllarında Orta Grup'tan Winnicott'ı izlemiş, Anna Freud ile birlikte çalışırken Melanie Klein'ın yansı-

ma ve yansıtımlı özdeşleşim kavramlarını benimsemiştir. Paris'e geldiğinde ise kurumsal fırtınalardan yaratıcılığı ön plana alarak uzak durmayı başarmış, Paris Psikanaliz Kurumu'nun üyesi olmayı sürdürürken Jacques Lacan'ın ünlü Çarşamba seminerlerinin sadık bir izleyicisi olmuştur. Lacancı kurumların 1964 ve daha sonraki bölünmelerinde de aynı yansız tutumunu korumuş, hangi tarafta olduklarına bakmadan klinik yaklaşımına ve kuramsal tutarlılığına güvendiği tüm psikanalistlerle hem mesleki ilişkiler hem de dostluk kurmuştur.

Joyce McDougall 1965'te Paris'te ikinci eşi Amerikalı Sydney Steward ile tanışır. İkinci Dünya Savaşı'nda Filipinler'de Japonlara esir düşen ve esir kampındaki anılarını 1950'de "İnsanlık Dışılığı Anıları" başlığı ile Paris'te yayımlayan Steward, yaşadıklarını atlatılabilmek için önce psikanalizden geçmiş ve daha sonra da psikanalist olmaya karar vermiştir. Böylece yolu Joyce McDougall ile kesişmiştir. Bu tarihten sonra Sydney Steward ve Joyce McDougall, uzun yıllar boyunca Steward'ın 1998'deki ölümüne kadar Paris Psikanaliz Kurumu'nun yaratıcı ve üretici "psikanalist çiftleri" arasındaki yerlerini almışlardır.

Joyce McDougall'ın psikanaliz dünyasında dikkat çekmesine neden olan ilk çalışması 1960 tarihli ve *Bir Çocukluk Çağı Psikozu* başlığını taşımaktadır. İlginç bir öyküsü vardır bu yapıtın. Macar asıllı Amerikalı psikanalist Margeret Mahler, Fransa'nın ünlü çocuk psikanalistlerinden biri olan Serge Lebovici'ye Amerikalı küçük bir çocuğu yönlendirir. Lebovici İngilizce bildiği için Joyce McDougall'ın bu olguyu izlemesini ister. Bir psikotik çocuğun analizinin notlarından oluşan bu Fransızca kitap Winnicott'ın desteğiyle İngilizceye çevrilerek *Dialogue with Summy* [Summy ile Söyleşi] başlığı altında yayımlanır. Buradaki ilginç bir ayrıntının üzerinde durmak gerekir. Kitabın Fransızca baskısı, hastanın dediklerini ve Serge Lebovici'nin bir süpervizör olarak yorumlarını kapsamaktadır. Oysa Winnicott, kitabı İngiltere'de yayınlarken hastanın sözlerinin karşısına Joyce McDougall'ın yanıtlarını/yorumlarını yerleştirmiştir. Kitap bu haliyle yeniden Fransızcaya, bu kez *Sammy ile Söyleşi* (Dialogue avec Sammy) başlığı ile çevrilerek yayımlanır. Yani kitap iki kez farklı biçimde yayımlanmış olur, değişmeyen tek kişi Summy/Sammy'dir! Bu çalışma onun Fransız psikanalizin önemli ku-

ramcılarından olan Piera Aulagnier ile hem dostluk hem de yakın çalışma arkadaşlığı kurmasını sağlar. McDougall, Aulagnier'nin Özneben (Je) kavramını 1982 tarihinde yayımladığı *Özneben'in Tiyatroları* [Théâtre du Je] kitabının başlığına taşır.

Yaşamı boyunca dört kitap yazmış ve birçok psikanaliz dergisinde onlarca yazı yayımlamış olan Joyce McDougall, Fransa'nın ilk psikanaliz derneği olan Paris Psikanaliz Kurumu'nun çok etkin ve yaratıcı bir üyesi olarak her zaman özel bir yere sahip olmuştur. Kurumun 1963'ten beri verdiği Maurice Bouvet Ödülü'nü 1973'te tüm yapıtları için almıştır. Öte yandan Anglosakson dünyayla olan kökensel ve kültürel ilişkileri onun dünya çapında tanınmasını da sağlamıştır. Ruth Menahem Joyce McDougall üzerine yazdığı kitapta uluslararası tanınırlığına örnek olarak Dalay Lama'nın onu Tibet'e "Sleeping, Dreaming and Dying" temalı bir sempozyuma davet etmesini verir. Ayrıca Joyce McDougall, New York'taki Association for Psychoanalytical Medecine, New York Freudian Society, Object Relations Institute gibi Amerikan psikanaliz kuruluşlarının da etkin bir üyesi olmuştur. McDougall'ın bugün Türkçe olarak yayımladığımız *Binbir Yüzüyle Eros* kitabının 1996'da ABD'de psikanalizin gelişimini desteklemek için kurulmuş önemli kurumlardan biri olan NAAP'ın her yıl verdiği Grady Awards'a da layık görüldüğünü anımsatmak isterim.

Bu ödül şaşırtıcı değildir çünkü Joyce McDougall'ın psikanalitik kurama en önemli katkılarından biri de cinsel eğilimler üzerine çalışmalarıdır. Paul Denis, onun "yeni cinsellikler" (néo-sexualité) kavramını ilk tanımlayan psikanalist olduğunu ve tüm ruhsal belirtiler gibi bunları da yaratıcı bir uğraşın sonucu olarak gördüğünü belirtir. "Sapkınlığın Yeniden Tanımlanması" başlıklı yazısında McDougall'ın "Her insan ruhsal karmaşıklığında bir yapıttır, her analiz bir Odyssey'dir" dediğini anımsatır.⁶ Onun bu yaklaşımı yalnızca psikanalistler arasında değil toplumsal alanlarda da anormallik ve sapkınlık konularının yeniden ele alınmasını ve tartışılmasını sağlamıştır. Zaten 1978 tarihli ilk kitabının adı *Plaidoyer pour une certaine anormalité* [Belirli bir anormallik için savunma] değil midir?

6 Paul Denis, "Redéfinition de la Perversion", *Joyce McDougall*, SPP Collection Hommages, Paris, 2013, içinde s.77.